

Jord under neglene og kartoffelhøtte

Om kolde hænder og varm kaffe, kineserkopper, en fremsynet lærer og mellem lægspapir i udstødningsrøret

Lis Holdt Jensen, Anne-Grethe Petersen, Laura Troelsen, Jenny Clausen, Christiane Konstmann og Hans Christian Haussen i samtale med Lis Mikkelsen

Før ikke så mange år siden var børn på landet en vigtig arbejdsreserve, der måtte give en hånd med, når sæsonen krævede det. Det skete hvert år i kartoffeltiden.

"Det har altid været sjovere at arbejde for andre og få løn end at arbejde hjemme gratis!" Det er kartoffelsjakkets rørende enige om.

Engang hed børnenes efterårsferie kartoffelferien. Det var der en god grund til. I Stenderup ved Toftlund samlede børnene fra 4.-7. kl. hvert år kartofler. Ja, det vil sige, børnene samlede spisekartofler, fabrikskartoflerne var der et hold voksne koner, der tog sig af.

I Stenderup Skole regerede lærer Wind. Han bestemte suverænt, hvad børnene skulle lave. Hans skemaer og planer var meget afvekslende og han sørgede for at eleverne fik en bred dannelsesmæssig baggrund. Både piger og drenge havde sløjd i en tid, hvor det ellers var forbeholdt drengene. Det musiske spillede en vigtig rolle. De fleste af børnene i skolen spillede blokfløjte. Hver morgen skrev Wind noderne til dagens sang op på tavlen. Børnene skrev noderne af og spillede derefter sangen. De skiftedes til at akkompagnere morgensangen. Wind spillede på sin violin og nogle af børnene spillede blokfløjte. Hvis lærer Wind fik en ide, var der ikke langt fra ide til handling.

Var vejret godt, kunne eleverne starte en

time før normalt og så komme i frituftsbadet. Det kunne også ske, at skolen lejede en bus, og Wind kørte så med alle børnene til dagens udflugtsmål.

Det vakte nogen opsigt, da gymnasieelever i en af de nationale tests for nylig viste sig at være uvidende om hvor Maribo og Hirtshals ligger. Det havde været helt utænkeligt i Stenderup Skole. Her vidste alle elever hvor Danmarks byer lå.

Stenderup Skole 1957

Børnene havde et årstalshæfte, som en af kartoffelpigerne er sikker på, hun sov med under hovedpuden for at få de genstridige årstal ind i hovedet. De arbejdede seriøst med botanik og kendte den danske fauna, og de havde drama på skoleskemaet med jævne mellemrum.

På mange måder var undervisningen langt forud for sin tid.

I efteråret i 4. klasse kom gårdejer Jørgen Ludvigsen, der også var nabo til skolen, ind i skolestuen, klappede i hænderne og sagde: "Snart!"

Så vidste lærer og børn, at kartoffeltiden var ved at være inde. Tiden for efterårsferien var ikke fastlagt i årsplanen. Når Jørgen Ludvigsen anmeldte kartoffeltidens begyndelse, var børnene klar over, at de skulle i skole fra 8-12 og derefter samle kartofler hver eftermiddag fra 13-17.

Børnene følte det som lidt af en ære, at de nu var store nok til at samle kartofler.

Først når de var færdige med at samle kartofler, bestemte lærer Wind, at der skulle være efterårsferie. Det ville være for hårdt for børnene at skulle samle kartofler hele dagen. Og Wind mente nok, de kunne trænge til en ferie bagefter. Lærer Wind var en meget fremsynet pædagog, der altid talte børnenes sag.

Kartoffelsjakket fra dengang har ikke været samlet siden. En del af dem mødtes i efteråret 2007 for at genopfriske kartoffelminderne. Udenfor var der klar septemberhimmel. Jorden duftede af grøde og overskud. Rigtig dejligt kartoffelvejr.

Holdet fra dengang bestod af lutter piger og en enkelt dreng. Hans Christian Hansen var ene hane i kurven med 7 piger, og det kunne nok kræve sin mand. Da H. C. Hansen var blevet statsminister i 1955, faldt det helt naturligt, at pigerne altid titulerede Hans Christian som H. C. Statsminister! De var nemlig ikke mundlamme pigerne. Det er de stadig ikke.

Jenny, Anne-Grethe og Hans Christian

Og som Hans Chr. siger: "Pigerne var så dygtige, at de altid havde svaret, før jeg fik tænkt mig om, så jeg behøvede ikke komme så tit i skole, for jeg fik alligevel ikke lov til at sige en hel masse!"

Minderne kommer i halen på hinanden. Anne-Grethe har klare erindringer fra kartoffeltiden:

"Først var det skoletid. Så var det hjem for at spise og skifte tøj. Nogle af de mest fremmelige elever skulle lige have en cigaret bag ved skolen, før de var klar til at gå i kartoflerne.

Hos Jørgen Ludvigsen holdt de to heste og kartoffelvognen klar fra kl. 12.50. Der var et stort ur i gårdspladsen, der tydeligt viste tiden. Præcis kl. 13 skulle alle være på vognen. Så kørte hesten med forkarlen Hans Frederik på bukken. Han kørte os ud i marken hvor kartoffeloptagerne havde været i gang fra om formiddagen.

Hans Frederik skulle have været pædagog. Hver dag lykkedes det ham at få os til at slide som bæster for at få vognen fuld før kaffetid. Når vognen var fuld, måtte vi lege, indtil kaffen kom. Det viste sig hver eneste dag, at kaffevognen kom, netop som vognen var fuld, så der blev aldrig tid til at lege. Næste dag hoppede vi på den igen. Vi paklede løs for at blive færdige før kaffetid, og der er ingen tvivl om, at Hans Frederik har moret sig over det. Vi gennemskuede ham aldrig!

Kl. 15 præcis kom kaffevognen. Der var ingen af os, der var kaffedrikkere derhjemme, men nu var vi store og i kartoflerne, så vi drak alle kaffe med meget mælk i. Vi havde mad med, og vi var sultne. Nogle gange var der også saftevand, men det var jo tit koldt, så vi ville hellere have kaffe. Når vi var ved at være færdige med hele arbejdet, var serveringen saftevand og kringle."

Kartoffelholdet

"Vi skulle helst drikke af kineserkopperne" siger Christiane. "Når kaffekurven kom, var det alle de skårede og ukurante kopper fra Enggården, der var med. Nogle af dem var flade, røde og hvide i tyndt porcelæn. Dem kaldte vi kineserkopperne, og det var særlig attraktivt at få fingre i en af dem! Kaffen smagte allerbedst af en kineserkop!"

Lis Holdt Jensen tænker også på kartoffeltiden som en lidt hård tid:

"Da vi gik i 4. klasse, kunne vi kun klare en række ad gangen. Derfor var lønnen ikke så stor. Vi fik 10 kroner for en hel eftermiddag- eller 2 kr. i timen. Det skulle de lige prøve at byde børn i dag! Senere kunne vi tage lidt mere med og lønnen blev lidt større.

Jeg kan tydeligt huske, hvordan hænderne havde det efter en kold dag i marken. Vi havde ikke handsker på, og selv om det ofte var høj, blå septemberhimmel som i dag, så var der også dage med kold blæst og smuskeregn. Hænderne kunne være helt ødelagte, når vi nåede til aften. Jeg husker, at jeg måtte have hænderne i varmt vand, når jeg kom hjem."

"Kan I huske," siger Laura Troelsen, "det var kartoffelsjakkets skyld, at der kom et skolebibliotek på Stenderup Skole". På de store skoler i sognet var der oprettet skolebiblioteker, og lærer Wind kunne godt tænke sig, at det også skete på Stenderup Skole, men det var der ikke penge til. Lærer Wind var god til at tage sagen i egen hånd, så da det ikke kunne lade sig gøre på den ene måde, fandt han på en anden. Han fik kartoffelsjakkets til at arbejde en eftermiddag i kartoffelmarken og så give deres løn til skolen. Han ville selv samle kartofler sammen med børnene, og hans løn skulle naturligvis også gå til bogindkøb.

Kartoflerne skulle samles hos Jørgen Ludvigsen, og da han hørte om det gode formål, tilbød han at double timelønnen.

Spendingen var stor, da vi i en konvolut fik overrakt en check, som skulle gives videre til lærer Wind. Vi kunne bare ikke lade være med at kigge i kuverten på vejen hjem. Vi så på det store beløb og regnede hurtigt sammen. Hvor mange timer havde vi alle været i gang? Vi gangede og lagde sammen. "Lærer Wind har

samlet kartofler for 300 kroner!" sagde den kvikkeste regner.

Så blev der købt bøger ind, og skolebiblioteket kunne blive en realitet."

"Ja," tilføjer Anne-Grethe, "og da boghandler Ejlf Johansen hørte om initiativet, lagde han yderligere bøger til oven i handelen. Det var virkelig godt købmandsskab af lærer Wind!"

I begyndelsen var kartoffelsjakkets kun to steder i Stenderup. Senere kom der yderligere 3 steder til, og da var det strengt. Da strakte kartoffeltiden sig mindst over tre uger, og vi var glade, når sæsonen nærmede sig sin afslutning."

"Vi var slet ikke altid så flinke!" siger Lis Jensen. "Den ene af de gamle bønder, vi samlede for, var et kapitel for sig."

"Ja, det er rigtigt" indskyder Hans Christian. "Han gik altid lige bag efter os i rækkerne og sparkede til de kartofler, vi havde glemt. 'I samler dem ikke godt nok med!' sagde han. Hvis det tog lidt for lang tid, sagde han: 'Pas på kartoflerne ikke begynder at spire i hånden på dig!'"

"Men vi tog en grusom hævn", ler Lis Jensen. "Når han vendte ryggen til os, smed vi kartofler efter ham. Han kunne ikke se, hvem der havde skudt. Det var ikke pænt af os, men han var selv ude om det."

"Ja," samstemmer Laura, "han var selv ude om det, og det var han også om, at vi puttede vores mellemlægspapir i traktorens udstødningsrør. Når han så skulle starte den, ville den ikke!"

Anne-Grethe husker alle afregningerne!

"Vi blev snydt hvert eneste år!" konstaterer hun. "Og så sagde vi til hinanden: 'Vi vil aldrig mere samle kartofler!' - men næste år var vi klar igen!"

Jenny har lige en kommentar til det med afregningen.

"Kan I huske," siger hun, "at der var et år, hvor maskinen gik i stykker, så vi pludselig alle stod der en eftermiddag uden kartofler. Da vi fik afregningen, viste det sig, at den tid, hvor maskinen havde stået stille, var trukket fra vores løn. Det blev min far vred over, så han ringede og forlangte, at vi skulle have løn for al den tid, vi havde været i kartoffelmarken. Vi kunne jo ikke gøre for, at der ingen kartofler var at samle.

Det endte med, at vi fik en ekstra konvolut, men en af drengene åbnede den med det samme og sagde: "Jeg vil fandeme have mere!" Vi piger syntes, han var fræk, men han havde jo ret i det."

"Det sjoveste var det årlige kartoffelhøtte. Det blev holdt hos Eskild Hansens, og vi havde det bare så sjovt. Vi legede sanglege og fik kaffebord. Vi så lysbilleder fra Canada, og vi havde en virkelig god eftermiddag. Når vi så skulle hjem, fik vi afregningen med i en kuvert."

"Det var lidt forskelligt, hvad vi fik udbetalt. Jeg har fået mellem 90 og 300 kr."

"Det var i hvert fald mange penge dengang".

"Jeg købte en kommode!" siger Christiane.

"Det skulle man jo have, når man skulle ud at tjene!"

"Jeg købte et ur for mine første kartoffelpenge," siger Anne-Grethe. "Jeg var frygtelig stolt af det og cyklede hen for at vise min bedstemor det. Hun sagde bare: Det havde sandelig været klogere om du havde sat pengene i Sparekassen!"

"Jeg købte en grammofon - sammen med min bror," siger Lis Jensen. "Jeg har da grammofonen endnu!"

"Kan I huske, at en plisseret nederdel i terylene var højeste mode?" spørger Laura. "Jeg ville så gerne have en, men den var dyr. Den kostede 100 kr. Da jeg fik mine første kartoffelpenge, blev de sat i en plisseret nederdel."

"Jeg købte også et år en vinterfrakke", siger Jenny.

"Hvordan går det, Hans Christian," spørger en af pigerne drillende "Får du spillet noget rundbold?"

"Det er for lidt" indrømmer H.C. Statsminister.

"Du var ellers god til at slå" siger Anne-Grethe. Når du ramte bolden fløj den så langt væk, at hele holdet kunne nå at komme i mål!"

Snakken går lystigt videre. Om en tid, hvor skolen var det lille samfunds fælles omdrejningspunkt. Om en tid, hvor børn på landet havde en funktion i samfundet. I hvert fald i de 14 dage-3 uger, hvor der blev samlet kartofler. Om en tid, hvor børn var knap så forvante som i dag.

Lis Mikkelsen